

Michał Fajst

Sztokholmska Nagroda Kryminologiczna 2007

W dniu 24 października 2006 r. Minister Sprawiedliwości Królestwa Szwecji poinformował o przyznaniu Alfredowi Blumsteinowi i Terrie E. Moffit Sztokholmskiej Nagrody Kryminologicznej za rok 2007. Naukowcy ci podzielą między siebie kwotę miliona koron.

Nagroda Sztokholmska została ustanowiona w roku 2005. Jej fundatorem jest amerykańska Jerry Lee Foundation a zwycięzców wyłania jedenastoosobowy komitet grupujący kryminologów z całego świata. Przewodniczą mu prof. Jerzy Sarnecki z Uniwersytetu Sztokholmskiego i prof. Lawrence Sherman z Uniwersytetu Pensylwanii.

Nagroda ta często jest nazywana „Kryminologicznym Noblem”; określenie to ma o tyle sens, że całemu przedsięwzięciu patronuje Minister Sprawiedliwości Szwecji, a warunki przyznania są bardzo podobne do tych, które obowiązują w Komitecie Noblowskim. Nagrodą Sztokholmską wyróżniani są ci spośród badaczy, którzy mogą się poszczycić nadzwyczajnymi osiągnięciami naukowymi w zakresie kryminologii albo wykorzystaniem odkryć naukowych w celu redukcji przestępczości i rozwoju systemu ochrony praw człowieka. Jej twórcy oczekiwali, że wesprze ona rozwój wiedzy o przyczynach przestępczości, stworzenie bardziej efektywnych i szanujących godność ludzką metod postępowania ze sprawcami przestępstw, pozwoli na powiększenie naszej wiedzy na temat alternatywnych form prewencji kryminalnej, w tym również pozasądowych oraz promować będzie politykę pomocy ofiarom i ograniczenie nadużyć popełnianych przez wymiar sprawiedliwości na świecie.

Po raz pierwszy nagroda ta została wręczona 16 czerwca 2006 roku w sztokholmskim ratuszu. Otrzymali ją wówczas John Braithwaite z Australian National University w Canberrze oraz Friedrich Lösel z Uniwersytetu w Cambridge za osiągnięcia w zakresie zapobiegania przestępczości powrotnej. Pierwszy z laureatów został w ten sposób wyróżniony za słynną koncepcję stygmatyzacji reintegrującej (dosłownie: *reintegrative shaming*, czyli „zawstydzanie reintegracyjne”) przedstawioną w słynnej pracy *Crime, Shame and Reintegration*¹. Koncepcja „zawstydzania” stała się jednym z fundamentów systemów sprawiedliwości naprawczej rozwijanych we współczesnym świecie. Wyróżniając prof. Lösla uhonorowano jego dorobek w zakresie badań nad efektywnością programów resocjalizacyjnych skierowanych do różnych kategorii przestępców, łącznie ze sprawcami poważnych przestępstw seksualnych. W pracach swych wykazywał, że resocjalizacja nie jest mitem (*nie jest kwestią wiary, lecz wiedzy*, jak mawia Wiktor Osiatyński), i że można za jej pomocą zredukować w istotnym stopniu przestępczość powrotną w każdej z badanych przez niego kategorii czynów.

Jak widać, pierwszymi laureatami „Kryminologicznego Nobla” zostali zatem uczeni, których prace przeciwstawiają się praktykowanej dziś również i w Polsce ideologii prawicowego realizmu kryminologicznego. Dokonania tegorocznych laureatów Nagrody Sztokholmskiej nie mają aż takiego wydźwięku politycznego jak poprzednicy. Ich prace wiążą się jednak ze sporem, który zaistniał w nauce w latach osiemdziesiątych zeszłego stulecia, dotyczącym znaczenia wpływu wieku sprawcy na liczbę przestępstw, i w pewnym stopniu również mającym charakter ideologiczny.

Terrie E. Moffit (ur. w 1955 r.) pracuje dziś w Instytucie Psychiatrii Uniwersytetu Londyńskiego (King's College) oraz w Madison, w

¹ Cambridge University Press, 1989

Uniwersytecie Stanu Wisconsin. Jej zainteresowania kryminologiczne są konsekwencją prowadzonych przez nią badań nad osobowością oraz biologicznymi podstawami zachowań. Znana jest jej teza o istnieniu „osobowości ryzykanta” – osoby osiągającej wysokie wyniki w testach impulsywności i skłonności negatywnych emocji, a jednocześnie niskie wyniki w testach samokontroli². Prowadziła także studia nad rolą serotoniny w organizmie człowieka, zwłaszcza nad jej wpływem na zaburzenia emocjonalne (należy do grupy badaczy, którzy wykazali zależność między posiadaniem tzw. „krótszej” wersji genu 5-HTT a depresją bądź zachowaniami agresywnymi w chwili stresu)³. Najbardziej znane są natomiast badania związków między zachowaniami antyspołecznymi a nisko aktywną wersją genu oksydazy monoaminowej A, których wyniki ogłosiła w 2002 r. Wykazały one wysoki stopień prawdopodobieństwa między posiadaniem takiej wersji genu oraz maltretowaniem w dzieciństwie z jednej strony a zachowaniami antyspołecznymi przejawianym w okresie dorosłości⁴.

Terrie E. Moffitt zdobyła sobie poczesne miejsce we współczesnej kryminologii zdobyła sobie uogólniając wyniki swoich badań do postaci teorii, wskazującej na istnienie dwóch rodzajów sprawców zachowań antyspołecznych: permanentnych, popełniających zachowania przestępcze przez całe życie (*life-course persistent*) i tych, których aktywność kryminalna ogranicza się do okresu nieletniości (*adolescence-limited*). Pierwsza kategoria sprawców rozpoczyna działalność przestępczą stosunkowo wcześnie i prowadzi ją ciągle do końca życia z takim samym nasileniem, choć każdemu

² *Igrając z ogniem*; <https://hyperreal.info/comment/reply/2350>

³ T. E. Moffitt, G. Brammer, A. Caspi, P. Fawcett, M. Raleigh, A. Yuwiler, P. A. Silva: *Whole Blood Serotonin Relates to Violence in an Epidemiological Study*. [w:] *Biological Psychiatry* 43 (1998)

⁴ A. Caspi, J. McClay, T. Moffitt, J. Mill, J. Martin, I. Craig, A. Taylor, R. Poulton.: *Evidence That the Cycle of Violence in Maltreated Children Depends on Genotype*; [w:] *Science* 297 (2002).

okresowi życia przyporządkowane są odmienne rodzaje przestępstw. Natomiast zachowania antyspołeczne drugiej grupy pojawiają się nagle we wczesnym okresie niepełnoletniości i trwają do mniej więcej osiemnastego roku życia, kiedy to ich liczba spada gwałtownie. W drugiej dekadzie życia intensywność zachowań kryminalnych nieletnich jest taka sama dla obu grup, dlatego trudno je odróżnić (wciąż jeszcze nie dysponujemy odpowiednimi narzędziami badawczymi), choć ich członków wyróżnia zarówno odmienny trend dynamiki tych zachowań i ich przyczyny, jak i przede wszystkim odmienne cechy psychiczne i środowiskowe obu grup (osobowość, struktury poznawcze, warunki rodzinne). Sprawcy typu pierwszego – to zdecydowana mniejszość wśród nieletnich, około 5-10% – wcześniej zaczynają swoją karierę kryminalną i popełniają czyny karalne o mniejszym stopniu społecznej szkodliwości, a ich zachowania antisocjalne są uwarunkowane problemami neurologicznymi. Tymczasem osoby zaliczane do kategorii *adolescent-limited offenders*, stanowiący większość populacji nieletnich, są sprawcami czynów poważniejszych, choć ich aktywność kryminalna zaczyna się później niż w przypadku pierwszej grupy i trwa wyłącznie do osiągnięcia przez nich pełnoletniości. Co ważne: grupie pierwszej towarzyszy silny ostracyzm wśród rówieśników, podczas gdy przedstawiciele dominującej grupy drugiej nie mają poczucia izolacji społecznej, czy też stygmatyzacji.⁵

Jury przyznające Nagrodę Sztokholmską zauważyło, że badania Terrie E. Moffit spowodowały, iż na przełomie tysiącleci powrócono do dyskusji na temat roli natury i wychowania w etiologii zachowań kryminalnych.⁶

⁵ Por.: T. O'Connor: *Moral Development and Developmental Theories of Crime*; <http://faculty.ncwc.edu/TOConnor/301/301lect06a.htm>

⁶ Więcej o badaniach nad rodzajami nieletnich sprawców czynów karalnych w oparciu o koncepcję T. E. Moffit – por. M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (red.): *The Oxford Handbook of Criminology*; wyd. III, Oxford University Press, str. 734-736

Profesor Alfred Blumstein z J. Erik Jonsson University (ur. w 1930 r.) jest najstarszym z dotychczas wyróżnionych naukowców. Od lat prowadzi badania z zakresu wielu subdyscyplin należących do kryminologii i nauk pokrewnych – od etiologii poprzez politykę karną aż do problemów związanych z wykonaniem kary. Prowadził m.in. (wraz z Jacqueline Cohen i Richardem Rosenfeldem) analizy spójności danych statystycznych na temat przestępczości w USA (*Uniform Crime Reports* opracowywanych przez FBI oraz *National Crime Surveys* i badań prowadzonych metodą *self-report*), dowodząc, że są one zgodne co do najważniejszych trendów i zgodnie opisują zarówno podstawowe cechy (wiek, płeć) sprawców najpoważniejszych przestępstw oraz okoliczności ich popełnienia.⁷ Jury Nagrody Sztokholmskiej postanowiło go wyróżnić jednak przede wszystkim ze względu na rolę, jaką odegrały w rozwoju kryminologii jego badania karier przestępczych, a zatem w tym samym kierunku badawczym, z którym związana jest także praca T. E. Moffit. Jest autorem języka, którym posługują się badacze zajmujący się tym problemem, w tym twórcą pojęcia „lambdy” oznaczającej indywidualnie określoną częstość popełniania przestępstw, a także prac na temat różnych wzorców kariery (od zanikającej wraz z osiągnięciem dojrzałości przez nieletniego, czyli „wyrastania z przestępczości”, o którym mówili T. Hirschi i M. Gottfredson⁸, po trwającą przez całe życie). Badania, które przyniosły mu powszechne uznanie naukowe, przeprowadził w latach osiemdziesiątych, kiedy

⁷ A. Blumstein, J. Cohen, R. Rosenfeld: *Trend and Deviation in Crime Rates: A Comparison of UCR and NCS data for Burglary and Robbery*; [w:] *Criminology* 29 (1991)

⁸ Według T. Hirschiego i M. Gottfredsona mamy do czynienia ze stałym stosunkiem między liczbą przestępstw a wiekiem, ponieważ wszyscy ludzie wraz wiekiem ograniczają swą aktywność kryminalną, przez co wiek jest zmienną irrelevantną w badaniach etiologicznych. Z wiekiem skłonność do zachowań kryminalnych ulega ograniczeniu, gdyż jednocześnie spada i wydajność fizyczna człowieka, i ograniczają się ambicje życiowe. Por.: T. Hirschi, M. Gottfredson: *Age and the Explanation of Crime*; [w:] *American Journal of Sociology*, 89 (1983).

pełnił funkcję przewodniczącego amerykańskiej National Academy of Sciences Panel on Research on Criminal Career⁹.

Nagroda dla najwybitniejszych kryminologów zostanie wręczona podczas uroczystości zapowiadanej na 5 czerwca 2007 r. Stanie się tym samym najważniejszym wydarzeniem podczas odbywającego się w tym czasie trzydniowego dorocznego sympozjum kryminologicznego organizowanego przez Szwedzką Krajową Radę do spraw Prewencji oraz Uniwersytet Sztokholmski.

⁹ A. Barnett, A. Blumstein, D. Farrington: *Probabilistic Models of Youthful Criminal Careers*, [w:] *Criminology* 25 (1987); A. Blumstein, J. Cohen, D. Farrington: *Criminal Career Research: Its Value for Criminology*, [w:] *Criminology* 26 (1988)